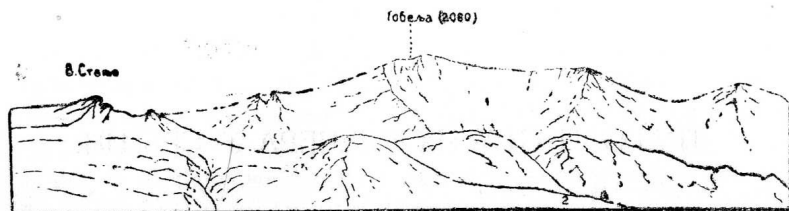

ЦИРК НА СИ. СТРАНИ ГОБЕЉЕ.

То је управо облук урезан у корниту и у њега су у неколико зашли изворни краци Црне Реке, која се код Дрења улива у Јошаницу. Није дакле онако типски и несумњив као

Слабо очуван цирк на северо-источној страни Гобеље.

цирк Широкога Дола. Али је ипак вероватно да је ово био прави цирк, у који су регресивном ерозијом ушли краци Црне Реке и у неколико га покварили. Његово дно има скоро висину предходнога цирка 1900—1950 м.

Ј. Ц.

II.

ГЛЕЧЕРСКИ ТРАГОВИ НА КОПАОНИКУ.

Највиши делови Копаоника, *Суво Рудишће* (2140) и *Вучи Криш* (2036), прелазе дилувијалну глацијалну снежну линију и били су заглечерени са северо-источне стране. Копаоник се у тим деловима пружа у правцу С—Ј. Састоји се на С. и СЗ. од Сувог Рудишта из гранитоидних стена, у којима има кристала фелдспата, а Суво Рудиште је великим делом од кристалистих шкриљаца, који су у изворишту Дубоке Реке, где је цирк Крчмар, метаморфни.

Несумњивих глацијалних трагова на Копаонику под Сувим Рудиштем има у цирку *Крчмару*. Крчмар је на северо-источној страни Сувог Рудишта у почетку *Дубоке Реке*, која је изворни крак Топлице. Долина ове реке је веома дубока, поред букве обрасла поглавито смрчом, нарочито с десне стране под *Беђировцем*, а и с леве испод *Савиних Страна*, идући *Бари* и *Пајином Преслу* (туда смрча почиње од вис. 1519 м.). У почетку десног изворног крака Дубоке Реке, који се зове Крчмар, налази се цирк са језерцем, које је 14. VIII. 1912 г. било у виду баре (в. фот.: Језеро Крчмар). Тако се зове *Крчмар* и цирк са језерцем, од којег и почиње тај изворни крак Дубоке Реке. На тај се цирк и језерце односи прва напомена¹ о гла-

¹ Dr. J. Cvijić: Beobachtungen über die Eiszeit auf der Balkanhalbinsel Zeitschr. f. Gletscherkunde Band III, № 10. 1908. стр. 27. — В. и претходне белешке Ј. Цвијића: Трагови старих глечера у Србији.

цијацији Копаоника, коју је 1907 год. учинио П. Јанковић. Ја ћу овде изнети детаљнији опис овога цирка с обзиром на растресит стеновит материјал (моренске бевеме), о коме до сада није било помена.

Цирк Крчмар је у метаморфним кристалистим шкриљцима. Експониран је И-у, а сва долина у томе делу СИ-у. Висина дна овога цирка је 1966 м., а одсека у залеђу 91 м. Испод цирка до близу шумске зоне долина је благих облика. Испуњена је растреситим стеновитим материјалом, који је у непосредној близини цирка распоређен у бевеме. Сав је тај стеновити материјал од поменутих шкриљаца, комади су овећи и омањи, а у земљи црници.

Тај се стеновит материјал запажа већ одмах изнад шумске зоне, идући уз долину. У шумскоме региону ова је долина клисураста и мучно приступна, стране су јој стрме и махом под смрчом. Изнад шумске зоне њена је пластика друкчија. Долина је шира, благих страна и дном покривена стеновитим материјалом, који би одговарао флувиоглацијалном или моренском. Запажа се најпре с десне стране потока, а одмах на више с обе стране истог. Даље уз долину тај се материјал јавља у виду нивоа (на висини 1919 м.). У томе се материјалу јавља одсек са равни над њим. То је први незнатан ниво овог стеновитог материјала, који се запажа идући од шумског региона уз долину. По том се налази на други такав прегиб (ниво) у овоме материјалу, на висини 1951 м. И он је као и претходни у виду бевема, који загађује попреко целу долину, по површини је заравњен, а према долини стрмијег пада, те за то и чини утисак нивоа а не бевема. Сав је под травом као и претходни. На равни тога нивоа запажа се у неколико прво улегнуће (висине 1966 м.) идући уз долину. Омање је, загађено незнатним стеновитим материјалом. Ту је изгледа постојало језерце, које је засуто, а моренски бедем однет.

Изнад тога нивоа одмах уз долину уздиже се прокинут моренски бедем, висок 9—11 м. Њиме је загађено *језерце* висине 1971 м. Над језерцем је исти бедем, који је под травом, висок 5—6 м. Језеро је управо бара, дубоко на 10 см. (14. VIII. 1912), а у обиму око 65 корака; по дну се види само песак. То је његов најмањи стадијум.

Изнад овога језерца даље уз долину (на висини 2000 м.) постоји усанули басен некадашњег језерца, чије је дно обрасло травом. Над њим се уз долину налази још једно улегнуће (висине 2022 м.). Оно је крајње и највише у овоме цирку.

Изнад овог последњег улегнућа постоји одсек, који чини залеђе цирка. Висок је на 35 м.

Од Крчмара према ЈИ. постоји долина Јаловарник, коју од долине Дубоке Реке предваја коса *Беђировач*. И ова је долина, као и она Дубоке Реке, у алпјском региону шира и благих страна, а у шумској зони је клисураста. У овој долини има само снежаничких улегнућа, али ничега глацијалног не-

сумњивог. Узрок томе биће у недостатку пластичких погодаба, које су неопходне за развитак глечера на тој висини. Код снежаничких улегнућа, која се туда виде с леве стране залеђа, одсеци су стрми (од по неколико метара), а дно им је обра-сло травом.

Из свега овога види се, да је глацијација Сувог Рудишта била једнострана и слаба. Била је заглечерена само источна страна и то местимице, где је било пластичких погодаба за то (Крчмар). Због тога Копаоник осим констатације глацијалних трагова, нема значаја за детаљна проматрања с обзиром на старост и број глацијација. Таква је била и заглечереност осталих делова Копаоника, Вучјега Крша и Гобеље (в. претходни чланак г. Цвијића).

Р. Т. Николић.

СУМЊИВИ ГЛАЦИЈАЛНИ ТРАГОВИ НА СТАРОЈ ПЛАНИНИ.

Наласком глацијалних трагова на Копаонику (2140), Го-лији (1931), даље, судећи по сумњивим глацијалним траговима на Сувој Планини (1822), претпоставља се и глацијација Старе Планине (2186), која је виша од све три претходне, само је даље према И., те је било мање атмосферског талоба, но на З., а то је било од највећег утицаја за појаву глечера.

На Старој Планини Др. Ј. Цвијић је напоменуо „чудно-вата вртачаста удубљења у црвеном пешчару Миџора, која остају сумњиви облици“.¹

Тога ради пео сам се у мају 1912 г. на Стару Планину и могао сам (због рђавог времена) обићи само било Старе Планине између Миџора и Бабиног Зуба. Поред поменутих наговештаја, изгледа, има и извесних сумњивих глечерских трагова на југозападној страни Старе Планине под *Жарковом Чуком* у *Војводиној Долини*, којом тече један од изворних кракова *Ракићске Реке*. Ова се долина у почетку зове *Војводина Дувка*, одсек с леве стране *Војводин Венац*, а од алпијскога региона према шумскоме долина има назив *Преграда*.

У тој долини има извесних облика, који се могу сматрати као сумњиви глечерски трагови. У почетку Војводине Долине постоји омање улегнуће са прокинутим залеђем. Оно чини утисак, да је било лежиште фирна. По дну долине има трагова ступњевитости. У доњем делу долине има растреситог стеновитог материјала, који изгледа као флувиоглацијалан. Лева страна долине има свеж одсек (Војводин Венац), који подсећа на глацијални валов (Trog), само се исти не запажа и с десне стране, те је због тога и валов сумњив. Све је то тако слабо развијено, да би се могао претпоставити само омањи фирнски глечер и у том случају не може бити говора

¹ Глас Срп. Краљ. Акад. LXV. с. 219 и 279.